

ydre kår forårsager, næsten udelukkende giver sig udtryk på et teknologisk plan. Ved at holde fremstillingen inden for et begrænset erhvervs-økonomisk perspektiv lykkes det således forfatteren at give en værdifuld belysning af den udvikling, der leder frem til agerbrugets fremkomst i den nære Orient.

Medens bogens første halvdel kunne begrænses til en beskrivelse af geografisk vidt udbredte men ensartede samfundsformer med fælles økonomi, gælder det samme ikke bogens anden halvdel (Piggott). Fremstillingen omfatter en række meget forskelligartede agerbrugssamfund fra bycivilizationerne i den nære Orient til de mellemeuropæiske Keltere. Samtidig bliver der imidlertid også taget hensyn til en lang række andre samfundsformer, baseret på en helt afvigende økonomi. For at fremstille de enkelte samfund i deres individualitet er forfatteren tvunget til at inddrage vidnesbyrd, der falder uden for et snævert erhvervs-økonomisk perspektiv, og opgaven er derved blevet så omfattende, at den ikke har ladet sig løse. Alligevel er det lykkedes Stuart Piggott at give en nuanceret og værdifuld oversigt over især de nærorientalske kulturer i tiden efter agerbrugets opståen. Betydningsfuld er understregningen af, at selv om de specialiserede bysamfund i Mesopotamien, Ægypten, Lilleasien, Indien og Kina havde nogenlunde ensartede teknologiske forudsætninger, så var deres samfundsstruktur så varierende, at deres fremkomst »can hardly be attributed to the inevitable working out of any common set of social, economic and technological factors« (s. 157).

Det er i den sammenhæng naturligt, at de senere kapitler om europæiske forhistoriske samfund baseret på metalproduktion må føles utilstrækkelige. Her er forfatterens store oversigt (Prehistoric Europe) fra 1965 langt at foretrække, men årsagen må søges i den uigennemførlige målsætning, der blev lagt i bogens indledning.

Bogens illustrationer er gennemgående af god kvalitet og har relevans til teksten. Videre er fremstillingen ledsaget af et grundigt stikordsregister. På trods af de ovennævnte svagheder er bogen en værdifuld indføring i de synspunkter, ud fra hvilke dele af engelsk arkæologi i dag arbejder.

JØRGEN JENSEN

EMILY VERMEULE: *Greece in the Bronze Age*. Chicago and London, The University of Chicago Press, 1964. XIX + 406 sider. XLVIII plancher. 10 \$.

Bag den noget upræcise titel skjuler sig en omfattende og ajourført oversigt over den sene bronzealder, mykensk tid, på det græske fastland. Kreta omfattes ikke af det foreliggende arbejde, men vil blive behandlet i et planlagt bind. Kykladerne er kun lejlighedsvis inddraget i fremstillingen. Inden for denne i forhold til titlen meget snævre emneafgrænsning har forfatterinden givet en skildring, der har sin styrke i en bred materialefremlæggelse, forankret i et omfattende, let anvendeligt noteapparat. Vigtige er henvisningerne til helt nye udgravningsberetninger fra f. ex. Keos, Gla, Lerna og Peristeria. Bogens svagheder er at finde i en række ofte forældede problemstillinger og i den uegale

disposition (bronzealderens første 1300 år behandles på 57 sider, medens der ofres ca. 200 sider på de sidste 400 år).

Det indledende kapitel om neolitikum på fastlandet kunne sandsynligvis have været undværet. Forbløffende tidligere dateringer af det ældste græske neolitikum (Nea Nikomidea) viser nu, at perioden må have strakt sig over mere end 3000 år. I betragtning heraf er det ikke mærkeligt, at det på 22 sider hverken lykkes at give et generelt indtryk af perioden eller at redegøre for problematikken omkring bronzealderens ældste begyndelse. Noget forhastet virker også behandlingen af den tidlige og mellemste bronzealder. Det »internationale« præg, der er over perioden Early Helladic I-II, kunne have været bedre belyst, hvis der var taget større hensyn til de senere års udgravninger i Anatolien og på visse af de ægæiske øer. En fordel havde det også været, om forfatterinden havde undgået en gentagelse af den ældre forsknings håndfaste folkevandringsteorier (»Patterned ware intruders«, s. 31). Derved kunne der også have været opnået større klarhed i den nu meget forvirrende fremstilling af den »minyiske invasion« (s. 72). Hovedproblemerne omkring den mellem-helladiske baggrund for den mykenske kultur får således ikke fuld belysning i bogens fire første kapitler, og som selvstændige afsnit er de ikke af større værdi.

Med skildringen af den sene bronzealder, mykensk tid, ændrer bogen afgørende karakter. I en række bredt anlagte kapitler gives en værdifuld fremstilling af væsentlige aspekter af den mykenske kultur. Fremhæves skal især skildringerne af paladskunsten i LH III og af de religiøse forhold. Flere fund fremlægges for første gang i bredere sammenhæng (f. ex. gudinden fra Keos), og i diskussionen omkring den mykenske religion er fortolkningerne foretaget med tiltalende forsigtighed. Væsentlig er betoningen af vanskelighederne ved at foretage slutninger angående kontinuiteten i kulten fra mykensk tid til senere perioder, og det fremhæves med rette, at Pylos, Orchomenos, Gla og Iolkos er vigtige undtagelser fra reglen om, at de store mykenske bosættelses anlæg senere blev kultsteder. Værdifuld er også betoningen af forskellene mellem minoisk og mykensk religion på trods af det udtalte stilfællesskab, her uddybes tillige den ellers ret spinkle skildring af relationerne til Kreta. Ligeledes fortjener fremstillingen af Linearskrift B teksternes problematik at fremhæves, på kyndig vis redegøres for muligheder og begrænsninger i dette helt nye kildeområde.

I brugen af en række grundlæggende begreber mærker man dog en vis usikkerhed. I den periode, hvor en centraliseret paladsøkonomi bliver dominerende, tales ofte om et »Mycenean empire«, men det kunne have været stærkere understreget, at det homogene indtryk, man har af mykensk kultur, næsten udelukkende stammer fra kunsten, medens f. ex. Linearskrift B teksterne ikke giver nogen information om eventuelle politiske enheder. Relationerne til det østlige Middelhavsområde kunne også have fortjent større opmærksomhed. Nok betoner forfatterinden, at den mykenske kultur var meget følsom over for forandringer mod øst, men man savner en omtale af de orientalske indflydelser, uden hvilken store områder af stilhistorien bliver uforståelig, det gælder navnlig elfenbensglyptikken. Endelig kunne man have ønsket en epilog om den mykenske kulturs undergang. De senere års værdifulde studier på netop det område (P. Ålin og V. R. A. Desborough) kunne med fordel have været indarbejdet i fremstillingen.

Der kan dog ikke være tvivl om, at Emily Vermeules skildring af det græske

fastlands sene bronzealderkultur vil være til stor gavn for såvel arkæologer som historikere og filologer. Uden at være idérig er bogen med sin informationsfylde en af de mest kvalitetsprægede af de talrige oversigter, der i de senere år er udgivet om den mykenske kultur.

JØRGEN JENSEN

RUDI THOMSEN: *Eisphora. A Study of Direct Taxation in Ancient Athens. Humanitas III.* København, Gyldendal, 1964. 276 sider. 29,50 kr.

Med dette værk genoplives »Humanitas«, en serie af monografier over klassiske emner, som grundlagdes af Hartvig Frisch og Carsten Høeg i 1946, og hvis to første bind begge skyldtes Hartvig Frisch (*Cicero's Fight for the Republic*, 1946; *Might and Right in Antiquity*, 1949).

Som bekendt lider udforskningen af oldtidens økonomiske og sociale historie under visse elementære vanskeligheder. Et pålideligt statistisk materiale lader sig så godt som aldrig bringe til veje, og selv institutioner af fundamental betydning er vi ofte dårligt underrettet om, fordi oldtidens forfattere ikke fandt det nødvendigt at redegøre for forhold, som forekom dem og deres samtidige selvfølgelig. Resultatet heraf er, at vor overlevering som regel består af tilfældige og uklare hentydninger hos samtidige forfattere suppleret med oplysninger hos sene lexicographer, hvilke sidste altid stiller os overfor problemet, om de afspejler en pålidelig tradition eller er resultatet af lærde spekulationer.

I det foreliggende værk går forf. med stor grundighed og skarpsindighed løs på det problemkomplex, som knytter sig til den direkte skattebetaling i det 5. og 4. århundredes Athen. Det er velkendt, at man i oldtidens bystater nærrede en indgroet uvilje mod direkte beskatning og normalt forsøgte at klare sig med indirekte afgifter samt mere eller mindre frivillige kontributioner (*liturgier*) fra de mest velstående borgere. Den direkte skat i Athen, den såkaldte *eisphora*, kan defineres som en ekstraordinær formueskat, som staten udskrev lejlighedsvis til dækning af specielle udgifter, navnlig krigsomkostninger, der ikke kunne dækkes af de normale indtægter.

Kernen i Rudi Thomsens bog udgøres af kapitlerne V og VI, som behandler de principper for opkrævning af *eisphora*, som indførtes i henholdsvis 428/7 og 378/7 f. C. Af hensyn til kildematerialets natur diskuteres opkrævningssystemet fra 378/7 først (kapitel V). Ved en omhyggelig interpretation af spredte oplysninger hos de attiske talere, især Demosthenes, samt af en enkelt vigtig notits hos Polybios når forf. til følgende rekonstruktion: En almindelig formuevurdering i Attika på grundlag af selvangivelser gav til resultat, at de attiske borgeres samlede formue opgjordes til 5750 talenter. Af praktiske skattetekniske grunde forhøjedes dette beløb til det runde tal 6000 talenter. Skatteborgerne inddeltes i 400 lægder, symmorier, der hver repræsenterede en formue på 15 talenter. Heraf betaltes ved hver skatteudskrivning $\frac{1}{36}$ eller 25 miner, fordelt proportionalt mellem symmoriets medlemmer. Den samlede udskrivning fra attiske borgere beløb sig til $166\frac{2}{3}$ talenter, hvortil kom de bosiddende fremmede, metoikernes, bidrag på $33\frac{1}{3}$ talenter, således at en *eisphora* i sin helhed indbragte den runde sum af 200 talenter.